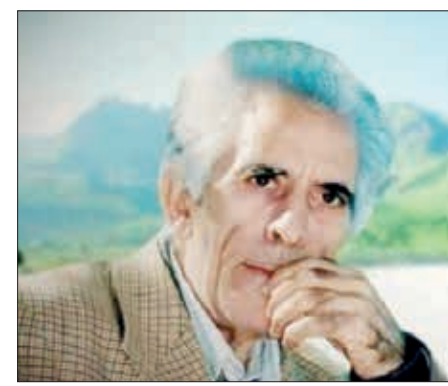

Araz taleli Məmməd Araz

Araz çayının özüdür. Məmməd Arazın bu mövzuda yaradıcılığı məğrurluq, yenilməzlik, vüqarlılıq üstündə qurulub. Haqsızlığa tab gətirməyən, ədalətsizliyə boyun əyməyən dağ əzəmətli, qaya vüqarlı bir döyüşkən poeziya nümunəsi dayanır qarşımızda. Məmməd Araz şəriyyəti oxucusunu valeh etməklə yanaşı, hər zaman düşündürür. Aforistik deyimləri, müdrik kəlamları, filosofsayağı düşüncələri oxucusunu əfsunlamaqla yanaşı, eyni zamanda, düşünməyə və dərs çıxarmağa sövq edir.

Məmməd Araz yaradıcılığı bütövlükdə bir tarixdir. Öz millətinin, vətəninə yazılmayan salnaməsi, tarix dərvidir. Bəzən qəhrəmanlıq tarixi, bəzən mərdlik nümunəsi, bəzənsə ürəkparçalayan taleyidir. Şairə görə Araz Azərbaycan həqiqətlərinin qan yaddaşdır:

***Seyr elə Arazı bir yaz səhəri,
Bir tarix dil açar onun səsinde.***

Araz – şair Məmməd İbrahimovun, sadəcə, təxəllüsü deyil, onun qəlbindəki ən məhrəm duyğuların, ən gizli sirlərin sadıq dostu, dərddəşi və ömürnaməsidir. O, Arazdan, sadəcə, yazmır, çayın axışına, füsunkarlığına şeirlər həsr edərək onu vəsf etmir. Şair çaya bir xalqın taleyinin, tarixinin, keçmişinin canlı şahidi kimi müraciət edir. Yazıçı-publisist Aqil Abbas Məmməd Arazın təxəllüsünün niyə Arazdan gəldiyini və onun Araz sevgisinin ilahiliyini səciyyəyləndirərək yazır: “Şairin ən böyük dərdi, şairin ən böyük ağrısı Araz dərdi, Araz ağrısıdır. O Araz ki, Azərbaycan iki yerə bölüb. Yüz illərdir bu xalqın bir arzusu var, o da birləşmək arzusu! Şair də bu arzu ilə yaşayır və elə məhz ona görə də özünə “Araz” təxəllüsü götürüb”.

Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, ələlxüsusda naxçıvanlı Araz çayını dəfələrlə görüb. Bir çoxları üçün, sadəcə, su

axınından ibarət olan bu çay şair Məmməd Araz üçün ilham mənbəyi olmaqla yanaşı, bir qibləgahdır. Araz mövzusu Məmməd Araz yaradıcılığının sütununu təşkil edir. Bütövlükdə, Araz çayı şairin yaradıcılığında bir vəsf obyektinə, təbiət lövhəsinə deyil, Araz bəzən baş qəhrəmandır, bəzən canlı bir obrazdır, bəzənsə sirdaş, dərddəş, xitab yeridir. M.Araz Arazı xalqımızın mübarizə, döyüş rəmzi kimi rəmzləşdirir. O, sanki, Arazla canlı insan kimi dərddəşir, bəzən insanlara deyə bilmədiyini Araz deyir, asta-asta, həzin-həzin sızlayır, bəzən hayqırır:

***Mən neçə yol danışmışam Arazla...
Hansı dildə danışmışam? – Bilmirəm!***

Bu misralar şairin yaddaşlarda unudulmaz izlər buraxan “Araz dili” adlı şeirindən götürülüb. Məmməd Arazın Araz yazdığı şeirlərindən ən təsirli “Araz dili”dir. Burada Azərbaycan xalqının dünəni və bu günü məharətlə, ən seçkin sözlər

lə və bəzən də təbii ümumxalq dilindən gələn diləyatım ifadələrlə əksini tapıb:

***Araz dili nə qılncdı, nə hədə,
Araz dili: ürək dili, göz dili,
Torpaq dili, hava dili, göy dili
Mən neçə yol danışmışam Arazla...***

Bu şeir və həmçinin Araz mövzusu Məmməd Arazın fərdi duyğularının poetik təzahürüdür. Onun bütün yaradıcılığında olduğu kimi, bu şeirində də fəlsəfi dərinlik, hikmətli düşüncə, dərin məntiq hakimdir. Çünki Məmməd Araz Araz çayına adi bir şair gözü ilə baxıb onu hər hansısa gözəlliyini vəsf etmir, poetik tablo yaratmır. Onun üçün Araz cənub mövzusunda həsrətlin və dərddin rəmzidir. Məmməd Arazın bəhs etdiyimiz mövzudakı şeirlərindən şairin ürəyinə saplanan Araz dərddinin sızıltısı duyulur.

Məmməd Araz hər bir təbiət lövhəsinə bədii don bığməkdən çox, onu fəlsəfiləşdirən şairdir. Biz “Araz şairi” Məm-

məd Arazın yaradıcılığında çayın bədii təsvirinə, poetik tablosuna rast gəlirik. Buna görə də Araz onun üçün vəsf obyektinə olmaqdan çox xitab yeridir. Araz mövzusu şairin yaradıcılığının ana xəttini təşkil etməklə yanaşı, onun əsas qayəsinə, məramnaməsinə çevrilir. Araz mövzusu həm də şair üçün vasitədir. O, fərqli mətləbləri qələmə almağa, deyilməmiş fikirləri ifadə etməyə xidmət edir.

Məmməd Arazın bədii duyğuları da Araz çayı kimi durmadan axır. Onun da yaradıcılığı Araz çayı kimi başibəlalıdır. Bir təxəllüs şair taleyini özündə bu qədərmi ehtiva edər, özü ilə bütünləşdirə bilər? Bir şair öz təxəllüsünə bu qədərmi bənzəyər, bir təxəllüs sahibi ilə bu qədərmi bütünləşər?! Oxucu bu sintezin bədii lövhələrini “Yenə Arazı gördüm...” şeirində görür.

Şair Araz çayının sahilini dodağına, ləpələrinə dilinə, sahil boyu uzanan çinarlarını yazan əlinə bənzədir. Ləpədyənərk qayaların həssaslığını qəlbə kimi həzin, hər bir pıçıldını hiss edən hissiyyəti ilə qarşılaşdırır. Şair dəyişən əhvalını, rəng-bərəngə çalan şair ruhunu, bədii ovqatını bu çayın axar-baxarı ilə müqayisə edir və “Tutqundur qaşqabağın, Bu qaşqabağım kimi” deyir.

Bütövlükdə “Yenə Arazı gördüm...” şeirini M.Araz dünyasında Araz təxəllüsünün yozumu, açıqlaması və ya sirri kimi dəyərləndirmək olar:

***Mən sənə bir şair,
Sən mənə Araz de.
Elə bil, nə mənsiz
Sən Araz,
Nə sənəz mən şair olardım...***

Bu misralarda şairin şairliyinin əsas ilham mənbəyinin Araz çayı olduğunu açıq-aydın görürük. Bu məqama bağlı olaraq akademik İsa Həbibbəyli yazır: “Azərbaycan ədəbiyyatında çox məsuliyyətli olan Araz təxəllüsünü daşımaq haqqını qazanmaq Məmməd Arazla nəsi olmuştur”.

***Zülfüyyə İSMAYIL,
AMEA Naxçıvan Bölməsinin
əməkdaşı, fəlsəfə doktoru, dosent***